

Liudmyla Kryvachuk

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0002-3083-4781>

 lkryvachuk@gmail.com

POLITYKA MŁODZIEŻOWA NA UKRAINIE (1991–2023): GENEZA, ROZWÓJ, NOWOCZESNE TRENDY

YOUTH POLICY IN UKRAINE (1991–2023): GENESIS, DEVELOPMENT,
MODERN TRENDS

DOI: 10.24917/ycee.10365

Abstrakt:

Rozwój społeczeństwa jest ściśle powiązany z młodym pokoleniem. Jednym z głównych zadań każdego państwa jest realizacja skutecznej polityki młodzieżowej, która odgrywa ważną rolę w kształtowaniu i funkcjonowaniu państwa oraz bezpośrednio wpływa na wskaźniki społeczne, ekonomiczne i demograficzne w każdym kraju. W artykule przeprowadzono analizę procesu kształtowania i realizacji polityki młodzieżowej na Ukrainie w latach 1991–2023, określono specyfikę realizacji polityki młodzieżowej w warunkach procesów reformy decentralizacji na Ukrainie, a także zidentyfikowano podstawowe innowacje w zakresie polityki młodzieżowej w latach 2017–2023. Między 1991 a 2023 r. na Ukrainie ukształtowały się ramy legislacyjne z zakresu problematyki młodzieżowej, utworzono centralne, regionalne i lokalne organizacje państwowe z zakresu polityki młodzieżowej, utworzono i rozwinięto sieć instytucji i organizacji dla młodzieży. Jak wynika z analizy autorskiej, poza istniejącymi problemami młodzieżowymi na przestrzeni ostatnich lat (2017–2023) można zaobserwować aktywne dynamiczne zmiany, procesy modernizacyjne i innowacje w zakresie polityki młodzieżowej.

Słowa kluczowe: młodzież, polityka młodzieżowa, Ukraina

Abstract:

The development of society is closely related to the young generation, which is an important component in a democratic society. One of the main tasks of every country is the implementation of an effective youth policy, which plays an important role in the formation and functioning of the state and directly affects social, economic and demographic indicators. The article analyzes the process of formation and implementation youth policy in Ukraine in 1991–2023, defines the specifics of implementing youth policy in the conditions of decentralization reform processes in Ukraine, and identifies basic innovations in the field of youth policy in 2017–2023. Over the years 1991–2023, a legislative framework in the field of youth issues was formed in Ukraine, central, regional and local state organizations in the field of youth policy were created, and a network of institutions and organizations for youth was created and developed. According to the author's analysis, apart from the existing youth problems, in the space of the last years (2017–2023), it is possible to observe active dynamic changes, modernizing processes and innovations in youth politics.

Keywords: young, youth policy, Ukraine

Wprowadzenie

Społeczny i innowacyjny potencjał oraz ewolucja i przemiany społeczno-gospodarcze każdego kraju w dużej mierze zależą od młodszego pokolenia, dlatego intensywny rozwój i produktywno wykorzystanie tego potencjału niewątpliwie zapewniają korzyści strategiczne i intensyfikują tempo rozwoju państwa. Wolność słowa i myślenia, otwartość idei oraz informacji, otwarcie granic i wszechstronny rozwój jednostki – to wszystko staje się możliwe we współczesnym świecie, wpływając na kształtowanie się prawdziwego społeczeństwa obywatelskiego, którego podstawą powinna być nowoczesna młodzież. Społeczeństwo obywatelskie to przede wszystkim różnorodność relacji pomiędzy równymi i wolnymi jednostkami w warunkach rynku i demokratycznej państwowości prawnej. Jednocześnie ważną gwarancją harmonijnego rozwoju społeczeństwa i państwa jest ukształtowanie spójnego systemu norm prawnych zdolnych do regulowania ważnych sfer życia człowieka, do których należy sfera młodzieżowa. Dlatego obok rozwoju nowoczesnego społeczeństwa demokratycznego jednym z priorytetowych obszarów rozwoju kraju jest skuteczna polityka młodzieżowa państwa.

Wprowadzona przez niemieckiego socjologa K. Mannheima kategoria pokolenia jako rzeczywistości odnosi się do ludzi, których łączy wspólne umiejscowienie w procesach społecznych i historycznych. Według Mannheima nie wystarczy urodzić się w tym samym czasie i na tym samym obszarze kulturowym, aby należeć do tego samego pokolenia. Dlatego Mannheim wyróżnia osobne jednostki pokoleniowe, które spaja wspólna świadomość doświadczanego losu, a także jednakże postawy, cele oraz zasady działania i interpretowania rzeczywistości (Mannheim, 1985, s. 363–372). Analizując udział młodzieży w życiu kraju podczas niepodległości Ukrainy, można śmiało stwierdzić, że poziom jej włączenia w życie polityczne, gospodarcze i publiczne kraju rośnie wykładniczo. Przykładem tego były wydarzenia Rewolucji na Granicy (1990), Rewolucji Pomarańczowej (2004), Rewolucji Godności

(2013–2014), w czasie których ogromna liczba młodych ludzi powstała i godnie broniła swojego prawa do wolności i niepodległości, opowiadając się za kursem integracji europejskiej. Wraz z rozpoczęciem wojny na Ukrainie 24 lutego 2022 r. młodzież jest jedną z grup społecznych najbardziej aktywnych zarówno w obronie państwa, jak i we wszystkich procesach państwowotwórczych. Ma to również wpływ na kształtowanie się i rozwój polityki młodzieżowej w kraju.

Obecna sytuacja społeczno-polityczna i społeczno-gospodarcza na Ukrainie stawia przed państwem nowe wyzwania, na które adekwatne odpowiedzi nie są możliwe bez aktywnego udziału ukraińskiej młodzieży. Jednocześnie młodzi ludzie oczekują od państwa uwzględnienia ich interesów i pomocy w rozwiązywaniu problemów młodzieży, czemu powinna służyć odpowiadająca wymogom współczesności polityka młodzieżowa państwa. Dlatego w wojennych warunkach funkcjonowania społeczeństwa ukraińskiego Rada Europy zapewni również wsparcie w dziedzinie młodzieży i w polityce młodzieżowej. W zatwierdzonym dokumencie „Plan działania dla Ukrainy. »Zrównoważony rozwój. Przywrócenie. Odbudowa« na lata 2023–2026” wsparcie Ukrainy dotyczy „wzmocnienia polityki partycypacji młodzieży i wzmocnienia pracy z młodzieżą zarówno w czasie wojny, jak i w kontekście powojennej odbudowy Ukrainy, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb młodych ludzi” (Plan działania dla Ukrainy..., 2023).

Celem artykułu jest analiza procesu kształtowania i rozwoju polityki młodzieżowej na Ukrainie w latach 1991–2023, zarysowanie specyfiki realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji na Ukrainie, a także zidentyfikowanie innowacji w zakresie polityki młodzieżowej w latach 2017–2023.

Polityka młodzieżowa w ujęciu definicyjnym

Krajowa polityka młodzieżowa jest zaangażowaniem i praktyką rządu na rzecz zapewnienia

dobrych warunków życia i szans młodej populacji kraju. Polityka młodzieżowa nie jest koniecznie wyrażona w konkretnym dokumencie strategicznym (choć z pewnością jest to preferowane), ale może stanowić podstawę ustalonych praktyk politycznych – różnych dokumentów, które wspólnie określają, w jaki sposób rząd zajmuje się sprawami dotyczącymi młodych ludzi. Nie jest warunkiem koniecznym, aby polityka młodzieżowa (ani jakkolwiek inna polityka w tym przypadku) opierała się na ustawodawstwie; zależy to w dużej mierze od kontekstu krajowego. Istnieją różne sposoby kategoryzowania tego, czym właściwie jest polityka młodzieżowa (Denstad, 2009). H. Williamson, który odgrywał kluczową rolę w międzynarodowym procesie przeglądu polityki młodzieżowej w Radzie Europy, argumentował, że istnieje kilka zasługujących na wyróżnienie elementów polityki młodzieżowej. To:

- 1) zasięg (objęty obszar geograficzny i grupy społeczne),
- 2) potencjał (rola i relacje rządu z młodzieżowymi organizacjami pozarządowymi),
- 3) kompetencje (kwestia szkolenia i kwalifikacji),
- 4) współpraca, koordynacja i spójność (hierarchiczna i horyzontalna),
- 5) koszt (wymagane zasoby finansowe i ludzkie) (Williamson, 2002).

Analiza ukraińskiej przestrzeni naukowej z zakresu określonej problematyki badawczej pozwala stwierdzić, że większość badaczy w odniesieniu do pojęcia polityki młodzieżowej trzyma się definicji sformułowanej przez M. Holowatego, który twierdzi, że „polityka młodzieżowa obejmuje politykę wszystkich struktur państwowych, instytucji i organizacji pozarządowych, czyli podmiotów tej polityki [...]” (Holowatyj, 1993). Spośród innych definicji tego pojęcia warto zwrócić uwagę na następujące interpretacje: „polityka młodzieżowa” to „zjawisko złożone, będące wynikiem praktycznej, naukowo-teoretycznej, ideologicznej i innej działalności instytucji społecznych w stosunku do młodzieży” (Perepełycia, 2001); „zbiór założeń teoretycznych i konceptualnych

o zadaniach społeczeństwa, państwa, instytucji społecznych w zakresie socjalizacji, wspierania i promocji rozwoju społecznego młodzieży oraz praktyczna działalność podmiotów politycznych i społecznych, mających na celu rozwiązywanie problematyki młodego pokolenia jako całości lub jego poszczególnych kategorii” (Borodin, 2009); „jasno i obiektywnie określony system idei, zasad, założeń teoretycznych, dotyczących miejsca, roli i perspektyw młodzieży w postępującym rozwoju społeczeństwa, zapisany w aktach ustawodawczych, normatywnych, innych dokumentach [...], a także te nieodłącznie związane z opinią publiczną, przede wszystkim samej młodzieży, oraz działalnością podmiotów polityki młodzieżowej w zakresie wdrażania najsukcesywniejszymi środkami tych idei, założeń teoretycznych w rzeczywistość w interesie samej młodzieży i całego społeczeństwa” (Storożuk, 2006).

Na poziomie legislacyjnym pojęcie „państwowa polityka młodzieżowa” zostało po raz pierwszy zdefiniowane na Ukrainie w 1992 r. w deklaracji „O ogólnych zasadach państwowej polityki młodzieżowej na Ukrainie” (15 grudnia 1992, nr 2859-XII). W szczególności stwierdzono, że „państwowa polityka młodzieżowa” to „systemowa działalność państwa w stosunkach z jednostką, młodzieżą, ruchem młodzieżowym, prowadzona w sferze ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej, mająca na celu stworzenie społeczno-ekonomicznych, politycznych, prawnych warunków i gwarancji intelektualnego, moralnego i fizycznego rozwoju młodzieży, realizacji jej potencjału twórczego zarówno we własnym interesie, jak i w interesie Ukrainy”. W tym samym dokumencie „państwowa polityka młodzieżowa” określona została jako „priorytetowy i specyficzny kierunek państwa” (Deklaracja „O ogólnych zasadach państwowej polityki młodzieżowej...”, 1992).

We współczesnym ustawodawstwie ukraińskim w ustawie „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej” (27 kwietnia 2021, nr 1414-IX) podano definicję pojęcia polityki młodzieżowej.

To: „kierunek polityki państwa mający na celu tworzenie społeczno-gospodarczych, politycznych, organizacyjnych, prawnych warunków i gwarancji socjalizacji i integracji dzieci i młodzieży w procesach społecznych, realizowanych w interesie dzieci i młodzieży oraz z ich udziałem” (Ustawa „O podstawowych zasadach polityki...”, 2021).

Analizując problematykę polityki młodzieżowej, należy nakreślić granice wiekowe młodzieży na Ukrainie. W najnowszych aktach prawnych z zakresu polityki młodzieżowej, w szczególności we wspomnianym już dokumencie „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej”, pojęcie młodzieży zdefiniowane w następujący sposób: „młodzież” to „osoby w wieku od 14 do 35 roku życia, które są obywatelami Ukrainy, cudzoziemcami i bezpaństwowcami przebywającymi na Ukrainie legalnie” (Ustawa „O podstawowych zasadach polityki...”, 2021).

W tym kontekście warto zauważyć, że kwestia ustalenia granic wiekowych dla młodzieży na Ukrainie jest dość dyskusyjna. W pierwszych normatywnych aktach prawnych z zakresu polityki młodzieżowej, jeśli uwzględnić okres 1991–2023, pojęcie młodzieży zostało określone przez granice wiekowe młodzieży. W szczególności w ustawie „O wspieraniu formacji społecznej i rozwoju młodzieży na Ukrainie” (5 lutego 1993, nr 2998-XI) napisano, że „młodzież” to „osoby w wieku od 14 do 28 lat” (Ustawa „O wspieraniu formacji społecznej...”, 1993). W 2004 r. znacznie poszerzono w ustawodawstwie granice wiekowe młodzieży: na od 14 do 35 lat (Ustawa „O wspieraniu formacji społecznej...”, 2004). Wynikało to przede wszystkim z realizacji „Programu Młodzieżowych Kredytów Mieszkaniowych”. Mając na celu zwiększenie zasięgu młodych ludzi, którzy mogliby skorzystać z tego programu, rozszerzono owe granice na początku dla rodzin z dziećmi, a dalej dla całej kohorty młodzieży. Kwestia zmiany granic wiekowych została wskazana jako odrębna pozycja w „Państwowym Celowym Programie Społecznym »Młodzież Ukrainy« na

lata 2016–2020”, z propozycją określenia granic wiekowych młodzieży w przedziale od 14 do 28 lat, jednak w wyniku głosowania Rady Najwyższej Ukrainy zakres od 14 do 35 lat się nie zmienił (Ustawa „O podstawowych zasadach polityki...”, 2021).

Jeśli chodzi o liczbę młodych ludzi, 1 stycznia 2022 r. na Ukrainie mieszkało 9 969 315 osób w wieku od 14 do 35 lat, co stanowiło 24,3% ogółu mieszkańców. Rozkład młodzieży według wieku: 14–19 lat – 24,3% (2 420 900 osób); 20–24 lata – 19,2% (1 912 300 osób); 25–29 lat – 24,5% (2 443 900 osób); 30–34 lata – 32,0% (3 192 200 osób) (Instytut Młodzieży, 2023).

Kształtowanie i rozwój polityki młodzieżowej na Ukrainie (1991–2023)

Jak już zostało napisane, przestrzeń prawną w zakresie polityki młodzieżowej na Ukrainie w okresie 1991–2023 zapoczątkowało przyjęcie w 1992 r. deklaracji „O ogólnych zasadach państwowej polityki młodzieżowej na Ukrainie” (15 grudnia 1992, nr 2859-XII), w której „państwowa polityka młodzieżowa” została określona jako „priorytetowy i specyficzny kierunek państwa”. Podane są w niej również cele i zadania, zasady, kierunki, mechanizm realizacji polityki młodzieżowej na Ukrainie (Ustawa „O ogólnych zasadach państwowej polityki...”, 1992).

Kolejnym fundamentalnym dokumentem w zakresie polityki młodzieżowej na Ukrainie była ustawa „O wspieraniu formacji społecznej i rozwoju młodzieży na Ukrainie” (5 lutego 1993, nr 2998-XI), która określiła główne kierunki realizacji państwowej polityki młodzieżowej oraz zasady tworzenia warunków organizacyjnych, społeczno-gospodarczych, politycznych i prawnych dla formacji społecznej i rozwoju młodych obywateli Ukrainy, w szczególności nieletnich, w interesie jednostki, społeczeństwa i państwa. Główna idea w ustawie to określenie

praw i wolności młodych ludzi we wszystkich sferach ich aktywności życiowej. Ustawa po raz pierwszy określiła szereg terminów w ustawodawstwie krajowym: „młodzież”, „nieletni”, „rozwój społeczny młodzieży”, „młodzieżowe centra pracy”, „młoda rodzina”, „centra służb społecznych dla młodzieży”, „młodzieżowe organizacje pozarządowe” itd. Ten akt prawny przewidywał tworzenie służb społecznych dla młodzieży i inicjowanie rozwoju pracy socjalnej, a także prawo młodzieży do pierwszej pracy, limit miejsc pracy w zatrudnieniu młodzieży, ulgi w przejazdach transportem dla studentów i uczniów, bezpłatne preferencyjne korzystanie z obiektów kultury itd. (Ustawa „O wspieraniu formacji społecznej...”, 1993).

Osobno należy wspomnieć o utworzeniu w 1991 r. Ukraińskiego Instytutu Naukowo-Badawczego Problemów Młodzieży (Науково-дослідний інститут проблем молоді), który w roku 1997 został przekształcony w Ukraiński Instytut Badań Społecznych (Український інститут соціальних досліджень). Działalność tej instytucji ukierunkowana była na naukowe wsparcie kształtowania i realizacji polityki młodzieżowej, badanie problemów młodzieży, przygotowywanie projektów aktów prawnych z zakresu polityki młodzieżowej, realizację naukowego i metodycznego wsparcia programów społecznych dla młodzieży itp.

W 1998 r. przyjęto ustawę „O młodzieżowych i dziecięcych organizacjach pozarządowych” (1 grudnia 1998, nr 281-XIV), która określała specyfikę organizacyjno-prawnych zasad stworzenia i działalności stowarzyszeń młodzieżowych oraz państwowe gwarancje zapewnienia ich funkcjonowania. Szczególną rolę przypisano Ukraińskiemu Narodowemu Komitetowi Organizacji Młodzieżowych (Український національний комітет молодіжних організацій, UNKMO), który został wskazany jako koordynator ruchu młodzieżowego na Ukrainie. Przewidziano również przeznaczenie wydatków w budżecie państwa na jego wsparcie finansowe. Warto

zaznaczyć, że 13 grudnia 2001 r. została podjęta decyzja Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, w wyniku której utracił ważność przepis o wyznaczeniu UNKMO na koordynatora ruchu młodzieżowego na Ukrainie (Ustawa „O młodzieżowych i dziecięcych...”, 1998; Decyzja Sądu Konstytucyjnego Ukrainy..., 2001).

Wspomniany Ukraiński Instytut Badań Społecznych był w kolejnych latach kilkakrotnie reorganizowany. Kolejne nazwy to: Państwowy Instytut Problemów Rodziny i Młodzieży (Державний інститут проблем сім'ї та молоді) (2001), Państwowy Instytut Rozwoju Rodziny i Młodzieży (Державний інститут розвитку сім'ї та молоді) (2006), Państwowy Instytut Polityki Rodzinnej i Młodzieżowej (Державний інститут сімейної і молодіжної політики) (2011) (INB, 2023).

Analizując proces kształtowania i realizacji polityki młodzieżowej na Ukrainie, warto zwrócić uwagę na uchwalenie ustawy „O pracy socjalnej z rodzinami, dziećmi i młodzieżą” (21 czerwca 2001, nr 2558-III), która miała strategiczne znaczenie dla kształtowania pracy socjalnej z młodzieżą i rozwoju systemu usług społecznych dla młodzieży. We wspomnianym dokumencie stwierdzono, że praca socjalna polega na „ocenie potrzeb w zakresie usług społecznych dla rodzin, dzieci i młodzieży, a także na planowaniu, organizowaniu, koordynowaniu i świadczeniu usług społecznych, państwowych świadczeń socjalnych, zasiłków, odszkodowań i innych świadczeń socjalnych oraz na monitorowaniu świadczenia usług społecznych” (Ustawa „O pracy socjalnej...”, 2001). Należy zaznaczyć, że ten normatywny akt prawny zapoczątkował tworzenie Centrów Usług Społecznych dla Rodziny, Dzieci i Młodzieży (Центри соціальних служб для сімей, дітей та молоді) we wszystkich regionach Ukrainy na szczeblu regionalnym i lokalnym, które obecnie są głównymi instytucjami, dość skutecznie funkcjonującymi w zakresie świadczenia usług społecznych różnym kategoriom młodzieży.

Po poprzednich kolejnych reorganizacjach centralnego organu wykonawczego w zakresie

polityki młodzieżowej, 28 lutego 2013 r. powstało Ministerstwo Młodzieży i Sportu Ukrainy.

Nowy etap w kształtowaniu i realizacji polityki młodzieżowej na Ukrainie został zapoczątkowany przyjęciem w roku 2021 ustawy „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej” (27 kwietnia 2021, nr 1414-IX) („O podstawowych zasadach...”, 2021). W związku z powyższym 22 maja 2021 roku utracił moc szereg aktów prawnych z zakresu polityki młodzieżowej, w tym deklaracja „O ogólnych zasadach państwowej polityki młodzieżowej na Ukrainie” (15 grudnia 1992, nr 2859-XII), ustawa „O wspieraniu formacji społecznej i rozwoju młodzieży na Ukrainie” (5 lutego 1993, nr 2998-XI), ustawa „O młodzieżowych i dziecięcych organizacjach pozarządowych” (1 grudnia 1998 roku, nr 281-XIV) itd. Nowe przepisy, oprócz regulacji prawnej sfery młodzieżowej, określają organizacyjno-prawne zasady utworzenia i działalności młodzieżowych i dziecięcych organizacji pozarządowych, a także regulują funkcjonowanie szeregu instytucji młodzieżowych, w szczególności Narodowej Rady ds. Młodzieży, Rady Młodzieży itd.

Narodowa Rada ds. Młodzieży (Національна рада з питань молоді) jest organem opiniotwórczym i doradczym, utworzonym w ramach Gabinetu Ministrów Ukrainy w celu, po pierwsze, wypracowania uzgodnionego stanowiska w sprawie kształtowania i realizacji polityki młodzieżowej, po drugie – nawiązywania współpracy pomiędzy centralnymi i lokalnymi organami władzy wykonawczej oraz organami samorządu lokalnego z podmiotami pracy z młodzieżą w zakresie rozwoju i realizacji polityki młodzieżowej. W skład Narodowej Rady ds. Młodzieży wchodzi przedstawiciele młodzieżowych i dziecięcych organizacji pozarządowych, organów samorządu studenckiego, rad młodzieżowych, centralnych organów wykonawczych, których zadaniem jest zapewnienie realizacji określonych obszarów polityki młodzieżowej. Narodowej Radzie ds. Młodzieży przewodniczy premier Ukrainy (Ustawa „O podstawowych zasadach...”, 2021).

Młodzieżowa Rada (Молодіжна рада) jest młodzieżowym organem opiniotwórczym i doradczym, który może być powoływany przez lokalną władzę wykonawczą w celu zaangażowania młodzieży w kształtowanie i realizację polityki młodzieżowej na szczeblu regionalnym i lokalnym. Działalność Młodzieżowej Rady ma na celu: realizację prawa młodych ludzi do udziału w kształtowaniu i prowadzeniu polityki młodzieżowej; opracowywanie propozycji, wniosków, rekomendacji w tych kwestiach; udział w opracowywaniu projektów aktów prawnych mających na celu realizację polityki młodzieżowej, a także monitorowanie i ocenę skuteczności polityki młodzieżowej na szczeblu regionalnym i lokalnym (Ustawa „O podstawowych zasadach...”, 2021).

Nowe ustawodawstwo wprowadziło nowe pojęcia: „praca z młodzieżą” („молодіжна робота”) oraz „pracownik młodzieżowy” („молодіжний працівник”), zarysowało związane z nim zadania. W tym kontekście warto dodać, że ustawa „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej” (27 kwietnia 2021, nr 1414-IX) interpretuje „pracę z młodzieżą” jako „działania mające na celu zaangażowanie dzieci i młodzieży w życie społeczne, realizowane przez dzieci i młodzież, wspólnie z dziećmi i młodzieżą lub w interesie dzieci i młodzieży za pomocą instrumentów wspólnego podejmowania decyzji”. Celem „pracy z młodzieżą” jest „realizacja polityki młodzieżowej, organizacja pracy z młodzieżą oraz tworzenie warunków do wszechstronnej samorealizacji młodzieży w różnych sferach życia społecznego”. To także „ujawnianie jej potencjału, ochrona interesów i praw młodzieży” (Ustawa „O podstawowych zasadach...”, 2021). Organy samorządu terytorialnego i lokalne organy wykonawcze mogą tworzyć miejsca pracy dla pracowników młodzieżowych, w tym zawierając z nimi umowy o pracę bądź kontrakty. W roku 2018 Ministerstwo Młodzieży i Sportu opracowało i zatwierdziło (z późniejszymi zmianami, zgodnymi z nowym ustawodawstwem) „Procedurę realizacji Programu »Pracownik młodzieżowy«”

(Порядок реалізації Програми „Молодіжний працівник”). Celem było szkolenie specjalistów w zakresie polityki młodzieżowej (Rozporządzenie Ministerstwa Młodzieży i Sportu Ukrainy „O zatwierdzeniu...”, 2019).

Kolejna ważna innowacja o nowoczesnej polityce młodzieżowej na Ukrainie dotyczy tworzenia „przestrzeni młodzieżowych” („молодіжний простір”) i inicjowanie działalności „centrów młodzieżowych”. („молодіжний центр”) Innymi słowy, stworzenie sieci, która funkcjonują na trzech szczeblach:

- 1) szczebel centralny – Ogólnoukraińskie Centrum Młodzieżowe („Всеукраїнський молодіжний центр”),
- 2) szczebel regionalny – regionalne centra młodzieżowe (obwód),
- 3) szczebel lokalny – lokalne centra młodzieżowe (powiat, gmina).

W celu rozwoju infrastruktury młodzieżowej organy władzy wykonawczej, organy samorządu terytorialnego, instytucje oświatowe, kulturalne, ochrony zdrowia, kultury fizycznej i sportowe, przedsiębiorstwa, instytucje i organizacje, niezależnie od formy własności, mogą organizować pracę „przestrzeni młodzieżowych”. Jest ona w tym przypadku prowadzona z uwzględnieniem specyficznych cech placówki i może obejmować świadczenie usług na rzecz edukacji pozaformalnej, rozwoju kultury, popularyzacji zdrowego stylu życia bądź, aktywnego i sensownego spędzania wolnego czasu itd.

Nawet w tak trudnych czasach Ukraina systematycznie podejmuje działania wspierające młodzież. 28 lutego 2023 r. został utworzony Ukraiński Fundusz Młodzieżowy („Український молодіжний фонд”), który jest instytucją budżetową, upoważnioną przez Gabinet Ministrów Ukrainy do wspierania projektów młodzieżowych i realizacji poszczególnych zadań polityki młodzieżowej. Uchwała Gabinetu z 28 lutego 2023, nr 182, przypisuje Funduszowi „procedurę udzielania wsparcia projektowego podmiotom pracy z młodzieżą na realizację projektów

młodzieżowych w okresie stanu wojennego na Ukrainie i przez sześć miesięcy po jego zakończeniu” (Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „Niektóre kwestie...”, 2023). Instytucja zapewnia dotacje budżetowe kosztem środków z międzynarodowych projektów pomocy technicznej i innych źródeł niezabronionych przez prawo. Kosztem budżetu państwa jest jedynie utrzymanie dyrekcji Ukraińskiego Funduszu Młodzieży.

Strategie i programy społeczne w zakresie polityki młodzieżowej na Ukrainie

Zarówno oddolna, jak i państwowa polityka młodzieżowa są realizowane w dużej mierze przez samą młodzież, ruch młodzieżowy, młodzieżowe organizacje pozarządowe. Jednocześnie musimy wziąć pod uwagę, że młodzież różni się poziomem wykształcenia, przygotowaniem zawodowym, orientacją na wartości, aktywnością społeczną, wreszcie: udziałem w procesach politycznych i innych procesach społecznych (Holowatyj, 2022). Ważnym zagadnieniem w analizie polityki młodzieżowej jest kwestia zasięgu. Kogo zalicza się do grupy społecznej, do której skierowana jest polityka młodzieżowa? Czy polityka młodzieżowa obejmuje wszystkich młodych ludzi? H. Williamson podkreślił potrzebę zapewnienia zróżnicowanych odpowiedzi w celu zaspokojenia potrzeb różnych podgrup (Williamson, 2002). Polityka młodzieżowa obejmuje z jednej strony całą młodą populację, ale z drugiej strony nieproporcjonalnie skupia się na kategoriach młodzieży o bardziej szczegółowych potrzebach. Przykładem jest problematyczna młodzież (przestępcy, sieroty, osoby zakażone wirusem HIV, niepełnosprawni itp.). Dla tych kategorii finansowane są ośrodki rehabilitacyjne czy pomoc społeczna. Po drugiej stronie jest młodzież zdolna. To ludzie, którzy wygrywają konkursy, biorą udział w życiu społecznym: sportowcy, muzycy, artyści, a nawet młodzi liderzy polityczni. Często

ich działalność jest wspierana różnego rodzaju nagrodami, stypendiami, wyróżnieniami. A co pozostaje? Pozostaje najszerza grupa młodych ludzi. Oni też mają swoje problemy i interesy, ale zwykle są ignorowani przez władze. Najczęściej do tej grupy należy młodzież mieszkająca na wsi, która nie ma ani zbyt wielu możliwości edukacji pozaszkolnej, ani różnorodnych form spędzania czasu wolnego. Zarazem pojawiają się takie problemy jak bezrobocie albo brak infrastruktury. Wszystko to ma fundamentalne znaczenie w rozwoju i realizacji polityki młodzieżowej – również na Ukrainie. Ważnymi instrumentami polityki młodzieżowej, mającymi na celu rozwiązywanie problemów młodzieży i poprawę jej sytuacji w różnych sferach życia, są narodowe (państwowe) strategie i programy społeczne.

W 2013 r. Ukraina przyjęła „Strategię rozwoju państwowej polityki młodzieżowej na okres do 2020 roku”, w której określono 6 głównych priorytetów w zakresie polityki młodzieżowej, w szczególności (Ukaz Prezydenta Ukrainy „O strategii rozwoju...”, 2013):

- 1) zapewnienie przystępnej edukacji,
- 2) kształtowanie zdrowego stylu życia młodzieży,
- 3) zapewnienie zatrudnienia młodzieży na rynku pracy,
- 4) zapewnienie mieszkań dla młodzieży na preferencyjnych warunkach,
- 5) aktywizacja udziału młodzieży w życiu społecznym i politycznym,
- 6) promowanie integracji młodzieży ukraińskiej z młodzieżową wspólnotą europejską.

Realizacja „strategii rozwoju państwowej polityki młodzieżowej na okres do 2020 roku” została zaplanowana na trzy etapy: 2013–2015, 2016–2018, 2019–2020. Spośród wszystkich zadań zaplanowanych na każdy z etapów, na podstawie przeprowadzonej analizy, warto zwrócić uwagę na dwa: przygotowanie propozycji zmian ustaw dotyczących obniżenia granicy wieku młodzieży do 28 lat (etap I: 2013–2015), a także przekazanie funkcji w zakresie realizacji państwowej polityki młodzieżowej organom samorządu terytorialnego

i stowarzyszeniom społecznym czy organizacjom pozarządowym reprezentującym interesy młodzieży (etap III: 2019–2020). Aktualny model realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji na Ukrainie będzie przedstawiony w dalszej części artykułu.

W 2021 r. prezydent Ukrainy zatwierdził „Narodową Strategię Młodzieżową do 2030 roku” (Ukaz Prezydenta Ukrainy „O Narodowej Strategii Młodzieży...”, 2021). Celami były:

- 1) zapewnienie dodatkowych możliwości kształtowania, rozwoju i podnoszenia poziomu konkurencyjności młodzieży,
- 2) realizacja jej konstytucyjnych praw i wolności,
- 3) kształtowanie zdrowego stylu życia w środowisku młodzieżowym,
- 4) propagowania inicjatywy i aktywności młodych obywateli we wszystkich sferach życia społeczeństwa i państwa.

Należy przypomnieć, że w 2021 r. rozpoczęty został nowy etap w kształtowaniu i wdrażaniu polityki młodzieżowej na Ukrainie: to właśnie wtedy uchwalono ustawę „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej” (27 kwietnia 2021, nr 1414-IX).

Wojna na Ukrainie wymusiła wprowadzenie zmian w „Narodowej Strategii Młodzieżowej do 2030 roku”. Przez dwa miesiące eksperci ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Polski, Litwy, Gruzji, Macedonii Północnej, Albanii, Szwecji pracowali wspólnie ze specjalistami ukraińskimi nad wypracowaniem konkretnych rekomendacji projektowych w ramach odbudowy sektora młodzieżowego w kraju. Przygotowany dokument zawiera cztery główne priorytetowe strategiczne kierunki. Są to:

- 1) bezpieczeństwo,
- 2) zdrowie psychiczne,
- 3) infrastruktura młodzieżowa,
- 4) udział młodzieży w życiu społecznym kraju (Międzynarodowa grupa ekspertów, 2023).

Państwowe Programy Społeczne jako specyficzne instrumenty polityki młodzieżowej zostały wprowadzone na Ukrainie w 1996 r. Zazwyczaj

takie programy miały nazwę „O dodatkowych środkach realizacji państwowej polityki młodzieżowej” bądź „Młodzież Ukrainy” i były przyjmowane na określony czas. Na podstawie ogólnokrajowego (państwowego) programu społecznego przyjęto takie programy na poziomie regionalnym (w każdym obwodzie) oraz na poziomie lokalnym (w każdym powiecie). Zdaniem M. Holowatego, jeśli chodzi o programy młodzieżowe, zwłaszcza regionalne, „nie powinny one mieć charakteru całościowego, a wręcz przeciwnie, powinny być ukierunkowane na określone zadania priorytetowe lub obszary działań” (Holowatyj, 2022). Jak wynika z przeprowadzonej analizy autorskiej, w zakresie polityki młodzieżowej w latach 1991–2023 przyjęto ogółem 6 państwowych programów społecznych związanych z młodzieżą i polityką młodzieżową. Wśród tych programów społecznych warto zwrócić uwagę na ostatnie.

W roku 2016 Gabinet Ministrów Ukrainy zatwierdził „Państwowy Celowy Program Społeczny »Młodzież Ukrainy« na lata 2016–2020” (Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „W sprawie zatwierdzenia Państwowego...”, 2016). W wyniku realizacji tego programu nastąpiły pewne postępy i pozytywne procesy w polityce młodzieżowej. Opracowano instrumenty udziału młodzieży w procesach decyzyjnych w zakresie realizacji polityki młodzieżowej na szczeblu regionalnym i lokalnym, rozpoczęto realizację programu „Pracownik młodzieżowy”; utworzono „Ogólnoukraińskie Centrum Młodzieżowe”, aktywizowano wsparcie finansowe projektów młodzieżowych i dziecięcych organizacji pozarządowych. Rozpoczęto również wymianę młodzieży między Ukrainą a Polską oraz Ukrainą a Litwą. W ramach ukraińsko-polskich wymian młodzieży budżet na 2023 r. wyniósł 3,5 mln UAH. Funkcjonuje też Ukraińsko-Polska Rada Wymiany Młodzieży (Ukraińsko-polskie wymiany z młodzieżą, 2023).

Kolejny program społeczny w zakresie polityki młodzieżowej Gabinet Ministrów Ukrainy

zatwierdził w roku 2021. To „Państwowy Celowy Program Społeczny »Młodzież Ukrainy« na lata 2021–2025”, którego celem określono stworzenie możliwości realizacji i rozwoju potencjału młodzieży ukraińskiej, jej udziału i integracji w życie społeczne (Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „O zatwierdzeniu Państwowego Celowego...”, 2021). Program przewiduje 10 strategicznych zadań z zakresu polityki młodzieżowej, w szczególności:

- 1) podnoszenie poziomu kompetencji młodych ludzi, w tym obywatelskich,
- 2) podniesienie poziomu kultury wolontariatu wśród młodzieży i jej zaangażowania w działalność wolontariacką na rzecz zwycięstwa i odbudowy kraju w okresie powojennym,
- 3) aktywizacja zaangażowania młodzieży w procesy decyzyjne,
- 4) wzmacnianie spójności społecznej młodzieży,
- 5) realizacja programów kształcenia i podnoszenia kompetencji specjalistów pracujących z młodzieżą (program „Pracownik młodzieżowy”),
- 6) zapewnienie funkcjonowania centrów młodzieżowych,
- 7) wspieranie tworzenia warunków dla rozwoju potencjału instytucji społeczeństwa obywatelskiego,
- 8) realizacja działań ekspercko-analitycznych, informacyjnych i ewaluacyjnych,
- 9) zapewnienie międzynarodowej współpracy młodzieży,
- 10) wspieranie projektów młodzieżowych i realizacja zadań polityki młodzieżowej.

Model realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji

Skuteczność polityki młodzieżowej na Ukrainie w warunkach decentralizacji w dużej mierze zależy od jedności i koordynacji działań władzy wykonawczej, samorządu terytorialnego i reprezentacji

młodzieży. Ministerstwo Młodzieży i Sportu, wraz z przedstawicielami sektora państwowego i publicznego oraz samorządu lokalnego, a także z ekspertami i liderami młodzieżowymi, opracowało model realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji, który został zatwierdzony i rekomendowany do realizacji przez Ministerstwo Młodzieży i Sportu dnia 21 grudnia 2017 r. Model realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji tworzy nowe podejście: od „pracy z młodzieżą” do „uczestnictwa młodzieży”, opiera się na współpracy międzysektorowej oraz uwzględnia terytorialne cechy pracy z młodzieżą, zgodne ze specyficznymi potrzebami młodzieży.

Centralnym organem władzy wykonawczej, zapewniającym kształtowanie i realizację polityki młodzieżowej, jest na szczeblu krajowym Ministerstwo Młodzieży i Sportu, które w warunkach decentralizacji musi pełnić następujące funkcje:

- 1) zabezpieczenie prawnoregulacyjne,
- 2) kształtowanie strategii rozwoju i priorytetów polityki młodzieżowej,
- 3) zapewnienie rozwoju oraz zaawansowanego szkolenia osób pracujących z młodzieżą (tzw. pracowników młodzieżowych),
- 4) wsparcie metodyczne, uwzględniające międzynarodowe doświadczenia i najlepsze praktyki polityki młodzieżowej,
- 5) finansowanie, pomoc w pozyskiwaniu środków na realizację programów, projektów itp.

Szczebel regionalny (obwód) odpowiedzialny jest za realizację polityki młodzieżowej w ramach podejść proponowanych na poziomie krajowym, w szczególności w ramach programu państwowego „Młodzież Ukrainy” (державна програма „Молодь України”). Na tym poziomie mogą być również opracowywane i przyjmowane programy regionalne, ukierunkowane na potrzeby młodych ludzi i uwzględniające regionalną specyfikę.

Decentralizacja wiąże się także ze wzrostem odpowiedzialności na szczeblu lokalnym (powiat, gmina), przegłędem możliwości realizacji polityki młodzieżowej w lokalnej społeczności,

to zaś zgodnie z funkcjami głównych podmiotów polityki młodzieżowej.

W ramach modelu realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji w 2018 r. powołano młodzieżowe organy konsultacyjno-doradcze (Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „O zatwierdzeniu regulaminów...”, 2018):

- 1) Młodzieżowa Rada na szczeblu regionalnym, która jest tworzona jako młodzieżowy organ opiniotwórczo-doradczy w celu zaangażowania młodzieży w kształtowanie i realizację polityki młodzieżowej na poziomie regionalnym, w konkretnym obwodzie,
- 2) Młodzieżowa Rada na szczeblu lokalnym, która powstaje jako młodzieżowy organ opiniotwórczo-doradczy, którego celem jest zaangażowanie młodzieży w kształtowanie i realizację polityki młodzieżowej na poziomie lokalnym, w społeczności lokalnej (powiat, gmina).

Warto dodać, że szczególnym priorytetem polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji jest rozwój sieci centrów młodzieżowych (молодіжних центрів) i przestrzeni młodzieżowych (молодіжних просторів) na wzór europejski. To w swej istocie ośrodki praktycznej pracy z młodzieżą. Instytucje te przyczyniają się do rozwoju młodych ludzi, edukacji obywatelskiej, popularyzacji zdrowego stylu życia, wolontariatu, przedsiębiorczości młodzieży, zwiększania poziomu mobilności młodzieży itp. Ich obszary pracy kształtowane są zgodnie z potrzebami i zainteresowaniami młodzieży w tej miejscowości. Współcześnie na Ukrainie funkcjonuje już kilkaset centrów młodzieżowych i przestrzeni młodzieżowych. Takie platformy i przestrzenie coworkingowe z powodzeniem działają w większości regionów, aktywnie rozwijając się w małych miastach i wsiach. Ministerstwo Młodzieży i Sportu zatwierdziło Krajowy Znak Jakości dla Centrów Młodzieżowych (Rozporządzenie Ministerstwa Młodzieży i Sportu „W sprawie zatwierdzenia...”, 2017), który zawiera szeroki zestaw europejskich kryteriów jakości świadczenia usług, do których ośrodki powinny dążyć w swojej działalności.

Podsumowanie

W społeczeństwie demokratycznym młodzież jest siłą imperatywną i bezpośrednio wpływa na rozwój wspólnoty oraz funkcjonowanie przestrzeni społeczno-politycznej. Młodzież na Ukrainie w coraz większym stopniu wpływa na zmiany społeczne, co czyni ją siłą decydującą w kształtowaniu systemu demokratycznego tego kraju. W związku z przyznaniem Ukrainie statusu kandydata do członkostwa w Unii Europejskiej przed Rządem Ukrainy stoją zadania, których realizacja pozwoli na integrację ukraińskiej polityki młodzieżowej z przestrzenią europejską oraz przyczyni się do stworzenia efektywnej platformy formacji ukraińskiej młodzieży, co pozytywnie wpłynie na rozwój państwa.

Po przeprowadzonej analizie aktualnego stanu ukraińskiej problematyki młodzieżowej można stwierdzić, że polityka młodzieżowa na Ukrainie, stosunki państwo–młodzież rozwijają się z roku na rok. W latach 1991–2023 na Ukrainie ukształtowały się ramy legislacyjne z zakresu problematyki młodzieżowej, utworzono centralne, regionalne i lokalne organizacje państwowe z zakresu polityki młodzieżowej, utworzono i rozwinięto sieć instytucji i organizacji dla młodzieży, w tym sieć centrów służb społecznych dla rodzin, dzieci i młodzieży, zapewniono realizację państwowych i regionalnych socjalnych programów młodzieżowych, wprowadzono mechanizm wspierania ruchu młodzieżowego, młodzieżowych organizacji pozarządowych itp. Jednocześnie, jak wynika z analizy autorskiej, na przestrzeni ostatnich pięciu lat (2017–2023) można zaobserwować aktywne, dynamiczne zmiany, procesy modernizacyjne i innowacje w zakresie polityki młodzieżowej na Ukrainie, w szczególności:

- 1) uchwalono ustawę „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej” (27 kwietnia 2021, nr 1414-IX),
- 2) zatwierdzono „Narodową Strategię Młodzieżową do 2030 roku” (Ukaz Prezydenta Ukrainy nr 94/2021, 12 marca 2021),

- 3) zatwierdzono „Państwowy Celowy Program Społeczny »Młodzież Ukrainy« na lata 2021–2025” (Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy, 2 czerwca 2021, nr 579),
- 4) rozpoczęto wdrażanie modelu realizacji polityki młodzieżowej w warunkach decentralizacji,
- 5) rozpoczęto realizację programów kształcenia specjalistów pracujących z młodzieżą, program „Pracownik młodzieżowy”,
- 6) utworzono Krajową Radę ds. Młodzieży oraz Młodzieżowe Rady szczebla regionalnego i lokalnego,
- 7) zainicjowano tworzenie sieci centrów młodzieżowych (Ogólnoukraińskie Centrum Młodzieżowe, regionalne i lokalne Centra Młodzieżowe),
- 8) rozpoczęto tworzenie w społecznościach lokalnych przestrzeni młodzieżowych,
- 9) zaktywizowano współpracę międzynarodową w zakresie polityki młodzieżowej, zainicjowano wymiany młodzieży między Ukrainą a Polską i Ukrainą a Litwą, powołano Ukraińsko-Polską Radę Wymiany Młodzieży.

Należy dodać, że choć młodzież odgrywa ważną strategiczną rolę w życiu społecznym na Ukrainie, to istnieje wiele trudności w środowisku młodzieżowym. Dlatego państwo powinno stworzyć jej warunki prawne i ekonomiczne do realizacji swoich zainteresowań i rozwiązywania problemów. Wymaga to spójności i jedności społeczeństwa, otwartości na różne opinie i poglądy młodych ludzi. Dla efektywnej realizacji polityki młodzieżowej, przede wszystkim na szczeblu regionalnym i lokalnym, istotne jest zapewnienie: stworzenia i modernizacji niezbędnej infrastruktury polityki młodzieżowej w gminach, w tym jej wsparcia organizacyjnego i finansowego; działalności centrów młodzieżowych i osób pracujących z młodzieżą (pracowników młodzieżowych); międzybranżowych i międzysektorowych oddziaływań w pracy z młodzieżą (pracy młodzieżowej); opracowanie wskaźników oceny efektywności pracy z młodzieżą; zapewnienie warunków uczestnictwa młodzieży i kontroli publicznej

młodzieży. Warto też odrębnie poruszyć kwestię rozwiązywania konkretnych i ważnych problemów młodzieży, w tym młodych rodzin z dziećmi po zakończeniu wojny. Szczególnie istotne są: stworzenie warunków do rehabilitacji młodych ludzi po udziale w działaniach wojennych; odbudowa zasobów mieszkaniowych; stworzenie nowych miejsc pracy; rozwiązywanie szeregu „nowych problemów” w ramach powojennej odbudowy kraju i rozwoju oraz wypracowanie w związku z tym „nowych priorytetów i zadań” w zakresie polityki młodzieżowej na Ukrainie. Jednocześnie warto zauważyć, że dziś, w czasie wojny, młodzi ludzie maksymalnie realizują swój potencjał, tworząc przyszłość niepodległego państwa.

Bibliografia

- Borodin, E. (2009). *Polityka młodzieżowa*. W: V. Połtorak, O. Pietrow, A. Tołstouchow (red.), *Sociologia polityki: słownik encyklopedyczny* (s. 249–250). Kijów: Uniwersytet Europejski [Бородін, Є. (2009). *Молодіжна політика*. В: В. Полторак, О. Петров, А. Толстоухов (ред.), *Соціологія політики: Енциклопедичний словник*. Київ: Європейський університет, с. 249–250].
- Decyzja Sądu Konstytucyjnego Ukrainy z 13 grudnia 2001 r., sprawa nr 1-43/2001 (2001). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018r710-01#Text> (pobrano 25.05.2023) [Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2001 р., справа № 1-43/2001].
- Deklaracja „O ogólnych zasadach państwowej polityki młodzieżowej na Ukrainie” 15.12.1992, nr 2859-XII. Pozyskano z: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text (pobrano 25.05.2023) [Декларація „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” від 15.12.1992 р. № 2859-XII].
- Denstad, F. (2009). *Youth Policy Manual – How to develop a national youth strategy*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Holowatyj, M. (1993). *Polityka młodzieżowa na Ukrainie: problemy odnowienia*. Kijów: Мушл наукова. [Головатий, М. (1993). *Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення*. Київ: Наукова думка].
- Holowatyj, M. (2022). *Państwowa polityka młodzieżowa jako fenomen rozwoju społecznego i nowy paradygmat budowania państwowości w krajach w okresie transformacji*. *Український соціум/Ukrainian Society*, 1. [Головатий, М. (2022). Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану, *Український соціум*, 1].
- INB „Instytut Polityki Rodzinnej i Młodzieżowej im. A. Jaremenka” (2023). Pozyskano z: <https://dismp.gov.ua/about/istoriya-institutu> (pobrano 25.05.2023). [НДЦ „Інститут сімейної та молодіжної політики ім. О. Яременка”].
- Instytut Młodzieży (2023). Pozyskano z: <https://inmol.org/chyselnist-ditej-ta-molodi-v-ukraini/> (pobrano 25.05.2023.) [ГО „Інститут молоді”].
- Perepelycia, M. (2001). *Państwowa polityka młodzieżowa na Ukrainie (aspekt regionalny)*. Kijów: Український Інститут Бадань Суспільних. [Перепелиця, М. (2001). *Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект)*. Київ: Український інститут соціальних досліджень].
- Plan działania dla Ukrainy „Zrównoważony rozwój. Przywrócenie. Odbudowa” na lata 2023–2026 (2023). Kijów: Biuro Rady Europy w Ukrainie. [План дії для України „Стійкість. Відновлення. Відбудова” на 2023—2026 роки (2023). Київ: Офіс Ради Європи в Україні].
- Mannheim, K. (1985). Das Problem der Generationen, Das Problem der Generationen, neu gelesen. Generationen – „Gruppen” oder „gesellschaftliche Regelung von Zeitlichkeit”?. *Zeitschrift für Soziologie*, 5. *Міжнародна група експертів ds. realizacji polityki młodzieżowej w warunkach wojny opracowała pierwsze wyniki swojej pracy* (2023). Pozyskano z: <https://www.president.gov.ua/news/> (pobrano 05.06.2023). [Міжнародна експертна група щодо впровадження молодіжної політики в умовах війни підбила перші підсумки своєї роботи].
- Rozporządzenie Ministerstwa Młodzieży i Sportu Ukrainy „O zatwierdzeniu Procedury realizacji programu „Pracownik młodzieżowy” z 19.09.2019, nr 4334. (2019). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18#Text> (pobrano 05.06.2023). [Наказ Міністерства молоді і спорту України „Про затвердження Порядку реалізації програми „Молодіжний працівник” від 19.09.2019 № 4334].
- Rozporządzenie Ministerstwa Młodzieży i Sportu Ukrainy „W sprawie zatwierdzenia Krajowego znaku jakości i kryteriów jakości dla ośrodków młodzieżowych” z 03.08.2017, nr 3284. (2017). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17#Text>. [Наказ Міністерства молоді та спорту України „Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів” від 03.08.2017 р. № 3284].
- Storożuk, R. (2006). Doświadczenie międzynarodowe w realizacji polityki młodzieżowej. *Budowa Państwa*, 1. [Сторожук, Р. (2006). Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики. *Державне будівництво*, 1].
- Ukraińsko-polskie wymiany z młodzieżą*. (2023). Pozyskano z: <https://nuwm.edu.ua/university/ads/ukraińsko-polski-obminy-moloddu> (pobrano 10.06.2023). [Українсько-польські обміни з молоддю].
- Williamson, H. (2002). *Supporting young people in Europe: Principles, policy and practice*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „Niektóre kwestie Українського Funduszu Młodzieżowego” z 28.02.2023, nr 182. (2023). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023-%D0%BF#Text> (pobrano 10.06.2023). [Постанова Кабінету Міністрів України „Деякі питання Українського молодіжного фонду” від 28.02.2023 р. № 182].
- Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „W sprawie zatwierdzenia Państwowego Celowego Programu Społecznego „Młodzież Ukrainy” na lata 2016–2020 oraz zmiany niektórych uchwał Gabinetu Ministrów Ukrainy” z 18.02.2016, nr 148. (2016). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text> (pobrano 10.06.2023). [Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної цільової соціальної програми „Молодь України” на 2020–2016 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України” від 18.02.2016 р. № 148].
- Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „O zmianie nazwy Українського Instytutu Naukowo-Badawczego Problemów Młodzieży” z 28.10.1997, nr 1189. (2017). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-97-%D0%BF#Text> (pobrano 10.06.2023). [Постанова Кабінету Міністрів

- України „Про перейменування Українського науково-дослідного інституту проблем молоді” від 28.10.1997 р. № 1189].
- Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „O zatwierdzeniu regulaminów normatywnych dotyczących rad młodzieżowych” z dnia 18.12.2018, nr 1198. (2018). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018%Do%BF#Text> (pobrano 10.06.2023). [Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження типових положень про молодіжні ради” від 18.12.2018 р. № 1198].
- Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy „O zatwierdzeniu Państwowego Celowego Programu Społecznego „Młodzież Ukrainy” na lata 2021–2025 oraz o zmianie niektórych aktów Gabinetu Ministrów Ukrainy” z 02.06.2021, nr 579. (2021). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021%Do%BF#n116> (pobrano 10.06.2023). [Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної цільової соціальної програми „Молодь України” на 2025–2021 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України” від 02.06.2021 р. № 579].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy „O strategii rozwoju państwowej polityki młodzieżowej do roku 2020” z 27.09.2013, nr 532/2013. (2013). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text> (pobrano 10.06.2023). [Указ Президента України „Про Стратегию розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року” від 27.09.2013 р. № 2013/532].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy „O Narodowej Strategii Młodzieży do 2030 roku” z 12.03.2021, nr 94/2021. (2021). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (pobrano 10.06.2023). [Указ Президента України „Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року” від 12.03.2021 р. № 94/2021].
- Ustawa „O wspieraniu formacji społecznej i rozwoju młodzieży na Ukrainie” z 05.02.1993, nr 2998-XI. (1993). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (pobrano 12.06.2023). [Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 05.02.1993 р. № 2998-XII].
- Ustawa „O wspieraniu formacji społecznej i rozwoju młodzieży na Ukrainie” (ze zmianami) z 23.03.2004, nr 1659-IV. (2004). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-15#Text> (pobrano 12.06.2023). [Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (із змінами) від 23.03.2004 р. № 1659-IV].
- Ustawa „O młodzieżowych i dziecięcych organizacjach pozarządowych” z 01.12.1998, nr 281-XIV. (1998). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14#Text> (pobrano 12.06.2023). [Закон України „Про молодіжні та дитячі громадські організації” від 01.12.1998 р. № 281-XIV].
- Ustawa „O pracy socjalnej z rodzinami, dziećmi i młodzieżą” z 21.06.2001, nr 2558-II. (2001). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (pobrano 10.06.2023). [Закон України „Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю” від 21.06.2001 р. № 2558-III].
- Ustawa „O wspieraniu formacji społecznej i rozwoju młodzieży na Ukrainie” (ze zmianami) z 23.03.2004, nr 1659-IV. (2004). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-15#Text> (pobrano 12.06.2023). [Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (із змінами) від 23.03.2004 р. № 1659-IV].
- Ustawa „O podstawowych zasadach polityki młodzieżowej” z 27.04.2021 r., nr 1414-IX. (2021). Pozyskano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (pobrano 10.06.2023). [Закон України „Про основні засади молодіжної політики” від 27.04.2021 р. № 1414-IX].